

BAKÜ KOMUNÜ -3-

Petrol sanayiinin gelişimi, Bakü'yü kısa süre içinde feodal topraklarda kapitalist bir şehir durumuna getirdi ve köylü toplumla çevrilmiş proletarya vahasına dönüştürdü. Sanayi nedeniyle şehrin kendisi 19. yüzyılın sonunda hızla büyümüşü. 1870'lerin ortalarında Bakü'de 15.000 kişi yaşarken 1913 nüfus sayımına göre Transkafkasya'nın en büyük şehri olmuştu, şehrin merkezinde 214.600, sanayi bölgesinde ise 119.300 kişi yaşıyordu. Bakü nüfusu üç ayrı merkeze bölünmüştü. Merkez mahallelerde (Liman, Bayıl, İstasyon, Merkez ve Ermenikent) eğitim görmüş seçkinler, vasıflı işçiler ve mülk sahibi sınıflar oturuyordu. Şehrin çevresinde, sanayi mahalleleriyle (promislo-zavodskoy rayon) fabrika mahalleleri (zavodskoy rayon) (Karakent, Akkent ve Zığ, Ahmetli ve Kişli köyleri) ve daha uzak petrol alanları (promislovoy rayon) (Sabuncu, Balahani, Ramani, Zorat, Bibi-Eybat, Surahani, Binegedi, Amirazhani, Biul-Biul, Şikovo ve Bileceri) bulunmaktaydı. Bakü ilçesinin sınırlarında ve petrol alanlarında dağınık biçimde yaşayanlar ise Transkafkasya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Türk köylüleriydi. Fakir ve tamamen eğitimsiz olan bu köylülerin şehirle ilişkileri kopuktu, devrimin çok sonralarına kadar da siyasal açıdan edilgen kaldılar.

Bakü Komünü 1917-1918 Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf

Bakü yönetimi büyük oranda çar hükümetinin atadığı memurların elindeydi. Yerel yönetim Bakü'ye çok geç (1878' de) geldi ve hiçbir zaman da çarın atamalarından bağımsız olmadı. Birçok açıdan Bakü'ye yarı koloni gibi davranılıyordu. Hükümetin esas derdi, düzeni sağlamak ve petrol kaynaklarını kullanmaktı. Halkın refahını düşünme görevi yerel otoritelere veya kişilerin yardımseverliğine bırakılmıştı. Dolayısıyla hem işçilerin hem mülk sahibi sınıfların siyasi reformlar istiyor olması şaşırtıcı değildi. 1878'de, büyük bir gecikmeden sonra, "belediye statüsü" Bakü'ye de getirildi, şehirdeki polis ve asker yönetimine böylece son verildi. Çar tarafından atanan eyalet valisine şehirdeki yerel yönetim üstünde güç verilmişti. Şehir duması kuruldu; дума, şehir kurulunu (gorodskaya uprava) ve hem dumaya hem şehir kuruluna başkanlık yapan başkanı (gorodskoy golova) seçiyordu. Bu yeni kurumların, eğitim, sağlık ve sosyal ihtiyaçlarla ilgilenmesi ve düzenin korunmasına yardımcı olması gerekiyordu. Yapı olarak yönetim pederşahiyydi. Mülk sahiplerinin дума seçimlerine katılmasına izin veriliyordu. Дума üyelerinin en fazla yarısının Hristiyan olmayanlardan oluşabileceğini kabul eden bir yasa çıkarılmıştı. Bu yolla hem fakir sınıflar hem de Müslümanlar iktidardan etkin biçimde uzak tutulmuş oluyorlardı. Mahalleler etnik olarak karışıktı, fakat yalnızca tek bir ulusun yaşadığı mahalleler de vardı. Örneğin, Ermeniler Ermenikent'te yoğunlaşmışlardı. Ruslar Akkent (%75) ve Karakent'te (%61) çoğunlukta idi. Sabuncu, Balahanım ve Bibi-Eybat'ta da büyük azınlık durumundaydılar. Türkler Zorat, Surahani ve Balahani'da çoğunlukta idi. Türkler genel olarak Bakü'de toprak kaybına uğruyorlardı, çünkü Türk olmayanların sayısı çok daha hızlı artıyordu (V. V. Pokshisevskiy) Tahakkuk edilen vergilere dayandırılan seçmenlik üç grup oluşturuyordu: En tepedekiler, yani en çok vergi ödeyenler, дума üyelerinin üçte birini kendileri seçiyorlardı.

AZERBAIJAN'IN RENKLERİ -2-

Talışlar

Talışlar Hint-Avrupa dil grubunun İran ailesine dâhildirler. Talışlar, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin güney bölgesindeki Lerik, Astara, Lenkeran, Masallı ve Yardımlı rayonlarında meskûnlaşmışlardır. Bunun dışında Bakü ve Sumgayıt gibi merkezi şehirlerde de çok sayıda Talış yaşamaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti sınırları dışında önemli sayıda Talış, İran İslam Cumhuriyeti'nin Azerbaycanlı Talışlarla sınır bölgesinde yaşamaktadır. Az sayıda Talış da göç ederek Rusya Federasyonu'na yerleşmiştir. Talışlar Azerbaycan'ın yerli (otokton) halkıdır. Bu bölgeye ne zaman yerleştikleri konusu, tarih yazımında aydınlık kazanamamaktadır. Fakat ağırlıklı görüş Talışların Milattan Önce bugün yaşadıkları toprakta yaşayan Kadusiler'in devamı olduğu yönündedir.

642 yılında Arapların bölgeye gelişiyle İslam dinini kabul etmişlerdir. Esasen İslam'ın Şii mezhebindendirler. Fakat Astara rayonunda birkaç köyde Sünni Talışlar da vardır. Çok eski zamanlarda Talışlar, Med Devleti terkinde yaşamışlardır. XVII. yüzyılda yaşadıkları bölgede Talış Hanlığı adı altında bir hanlık kurulmuştur. Bu Hanlık, 1813 yılında İran ve Rusya arasında imzalanan Gülistan Anlaşması'yla Rusya'ya birleştirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin milliyetler politikasının ilk dönemlerinde -Sovyetler Birliği'nde yaşayan tüm halklara kendi dillerinde eğitim alma, kitap, gazete yayınlama, sanat faaliyetlerinde bulunma hakkı tanındığı dönemde- Talışların da kendi dillerinde okulları bulunmaktaydı. Devlet bu okullar için Talış dilinde kitaplar yayınlamıştı. Bunun dışında, Sovyet ideoloji doğrultusunda olan yabancı dildeki eserler Talış diline çevriliyordu. Talış dilinde tiyatro eserleri oynanmakta, Talış dilinde gazeteler yayınlan maktaydı. Bu yayınlar-dan Kızıl Talış adıyla Azerbaycan Türkçesi ve Talış dilinde yayımına başlayan gazete kısa süre sonra ismini Talış dilindeki anlamı olan Sie Tolış'e değiştirdi ve 1939 yılına kadar faaliyetini sürdürdü. Fakat 1940'lı yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği milliyetler politikasının ikinci aşamasına geçtiğinde, Talışlarla ilgili tüm bu faaliyetler durduruldu.

Sovyetler Birliği'nin dağılma döneminde Talışlar arasında yeniden medeni uyanış devresi başladı. 1930'lu yıllardaki uygulamalara benzer uygulamalar kültürel alanda talep edilmeye başlandı. 1993 yılında Azerbaycan'da halkın seçtiği meşru devlete karşı dış devletlerin hazırladığı darbe girişimi ve içeride de devletin aşırı Türk milliyetçiliği politikası Talışların yaşadığı bölgede gerginliklere neden oldu. Bölgede Talış Halk Partisi kuruldu, bu isimle onay almayınca parti ismini Halkların Eşitliği Partisi olarak değiştirdi. Bu süreçte Azerbaycan Savunma Bakanlığının eski bölge komutanlarından Albay Alikram Hümbetov, Haziran 1993 yılında bölgede iktidarı ele geçirdi ve Talış Muğan Cumhuriyeti'ni ilan etti. Daha sonra Ağustos ayında bölgenin bir kısım milliyetçi aydınlarının desteği ile Cumhuriyetin ismini Azerbaycan'a bağlı Talış-Muğan Özerk Cumhuriyeti olarak değiştirdi. Bu arada Azerbaycan'da iktidar değişimi yaşandıktan sonra, ilan edilen Cumhuriyet önemli bir kamu desteği alamayınca ortadan kaldırıldı. Organizatörlerin bir kısmı hapsedildi, bir kısmı ise yurt dışına çıktılar. Yurt dışına çıkanlar bugün de yurt dışında kurdukları Talış Millî Harekatı adlı örgüt çatısı altında faaliyetlerini sürdürüyorlar. 1926 yılı nüfus sayımına göre Azerbaycan'da 77.323 (% 3.3) Talış yaşamaktaydı. 1939 yılındaki sayımda bu sayı 87.600'e (% 2.7) yükselmiştir. 1959, 1970 ve 1979 yılı nüfus sayımında Talış etnik adı gösteril-memekteydi. Bu da her şeyden önce Sovyet ideolojisinin bir yansımasından ileri gelmekteydi. Talışlar kendi etnik isimlerini genelleştirilmiş Azerbaycanlı adına bırakmışlardı. 1939 yılından beri nüfus sayımlarında kendi adlarıyla kayıt edilmeyen Talışlar 1989 yılında Sovyetler Birliği'nde 21.914, o cümleden Azerbaycan'da 21.200'lük bir rakamla (%0.3) yeniden görünmeye başladılar. 1999 yılı nüfus sayımına göre Azerbaycan'da 76.800 (% 1.0), 2009 sayımına göre ise 112.000 (%1.3) Talış yaşamaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'nde etnik esasta nüfus sayımı yapılmamasına rağmen orada Talışların sayısı 50.000 ile 200.000 arasında tahmin edilmektedir.

2010 yılı nüfus sayımına göre ise Rusya Federasyonu'nda 2529 (% 0.00) Talış yaşamaktadır. Son yıllarda yazı dilleri oluşturulmaya başlanmıştır. Hali hazırda yazı dilleri olmadığından Türk dilinin etkisinde kalmakta ve hızla asimile olmaktadır. Bugün Azerbaycan'da Talışların, merkezi Bakü'de ve Talışların yaşadıkları bölgelerde şubeleri bulunan Talış Kültür Merkezi vardır. Talış Kültür Merkezi, Talışların dilini, yaşam tarzını, folklorunu, gelenek-göreneklerini kısacası, Talışların maddi ve manevi değerlerini araştırmayı amaçlamaktadır. Talış Kültür Merkezi'nin yayını olan **Tolışi Sedo** gazetesi yayınlarına aralıklarla devam etmektedir. **Hovon** (Kardeşler) folklor grubu faaliyet göstermektedir. Talışların yaşadıkları bölgelerde 1-4. sınıflarda Talış dili eğitimi verilmekte, Talış dili eğitimi için gerekli kitaplar devlet tarafından hazırlanmaktadır. Talış şair ve yazarlarının Talış ve Azerbaycan dilinde kitapları yayımlanmaktadır. Devlet radyosunda haftada iki gün, 15'er dakikayla Talış dilinde program sunulmaktadır. Talışlar ana dilleri ile birlikte Azerbaycan dilini de kullanılmaktadır. Okullarda Azerbaycan dilin de eğitim almaktalar. Azerbaycan'ın diğer halklarıyla eşit haklara sahiptirler.

iletişim : kimgazetesi.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

HIRLI ŞEHRİN HIRSIZLARI -1-

Otogara girdiğimizde bagajdaki emanetlerimi elimden kapan çocuklar taşıyalım abi bir şey istemez, dediklerinde görülmemiş günler yaşayacağımı sezdim. Yalnızca yükümü şehir servisine kadar sırtlanmakla kalmamış, ücret almayı reddederek beni şaşırtmışlardı. Taksiye bindiğimde şoför, dikiz aynasından beni izliyor, göz göze gelirken bakışlarını kaçırıyordu. Otele vardığımızda herif, kalsın abi diyerek kartını takdim etti. Her zaman emrindeyim diye de ekledi. Umarım, bütün bu tuhafıklar aptalca yapılan bir şaka değil, diye düşündüm. Otelde resepsiyon görevlisi kalacağım yeri ayarlarken ücret ödememi bir şey istemez, misafirimizsiniz gerekçesiyle elinin tersiyle iterek, valizlerimi odaya çıkaran çocuk bahşış almayı istemeyerek tuhafılığı sürdürdüler.

Olanlardan huylandığım için lokantada tika basa yiyip içerek cüzdanımı devreye sokmak, her ne sebeple olursa olsun para harcamak istiyordum. Olur mu abi, sen bizim misafirimizsin, biz sizin memlekete gelsek ikramda bulunmayacak mısınız türünden insanın tepesini attıran sözlerin dışında tutarlı bir açıklama yapan, bu mantıksızlığın sebebini belirten de yoktu. Ulan yoksa bunlar beni

ayrıcalık sahibi olarak gördükleri biri ile mi karşılaşıyorlar, diye düşündüm. Otelden çıkıp gizlice bindiğim başka bir taksi şoförüne vukuatlı kimlik beyanında bulunmayı tasarlayıp olayların akışını değiştirmek istedim. Ancak bu davranış, yeni muhatabımı daha da azdırmış, cömertlik en üst seviyeye çıkmıştı. Nitekim adam, ne gereği var abi, sen emrini söyle dedikten ve nereye gideceğiz diye sorup benden bankaya cevabı alınca gitmeyelim abi, ne kadar lazımsa biz verelim, diye çıldırtan bir teklifte bulundu. Ben de iki milyoncuk lazım dedim. Şoför alnının terini sildi. Bir çaresini buluruz, diye inledi. Nihayet üstünlüğü ele geçirmiştım. Verin birkaç milyonu ne bankaya, ne tapuya, ne bağa, ne bostana gitmeme gerek kalmaz, çeker giderim diye çıktım.

Abi n'olur bankaya gitmeyelim, dedi tekrar. Aslında gelmiştik bile. Durmasını istedim. Bankanın önünde büyük bir kalabalık vardı. İçeri girmek yasaktı. Birazdan birkaç kişiyi ters kelepçe ile bağlanmış olarak çıkardılar. Kimse, herhangi bir açıklama yapmıyordu. Donup kalmıştım. Korna sesi ile kendime geldim. Taksici, beni bekliyordu.

Arabaya binip bankayı hortumlamışlar, dedim. Şoför, abi burada banka mı bırakırlar? Şu tarihî kalenin ardında bir köy var. Orda herkes lise mezunu. Babadan oğula her biri bankacı. Mülakatta göz dolduruyor, şubelere memur olarak sızıyorlar. Veznedarlık hep bu Ça...lıların elinde.

Sonra mudilerin birikimine el koyup evlerinde istifliyorlarmış. Kıyamet, para yatırılınca değil, yüklü miktarda para çekmek isteyen tasarruf sahipleri ortaya çıktığında kopuyormuş. Çünkü o çelik kasalarda tek metelik kalmıyormuş. Şimdi nereye abi dedi en son. Otele çek dedim.

Arabadan indim. Elimi cebime atmadım bile. Yarın sabah beni al diye diye de tembihledim.

Hakkım olanı alamıyor, hak etmediğim davranışlarla karşılaşıyordum. Gece karabasanlarla dolu bir uyku çektim. Zihnimin derin köşelerine sinmiş anılar, biçim değiştirerek akıl almaz kurgularla birbirini izliyordu.

Sabahleyin bankada yürütülen soruşturmanın devam ettiğini, Ankara' dan müfettiş çağrıldığını, şubenin bir süre daha hizmet vermeyeceğini öğrendim. Bu defa önceleri şehrin dışında, şimdi evlerin ortasında kalan araziye incelemeye gittim. Küçük evlerin arasında bir minare yükseliyordu. Yolda taksici, abi şu tel örgülerin arkasında bir kışla var. Orada yemekhanenin tavanı tam askerler yemek yerken yıllar önce çökmek üzereyken birkaç kereste ile payanda yapıp faciayı önlediler. Nedeni de müteahhit ile komutanın her akşam buluşup efkâr dağıtması. İhaleyi alan herif, her ikramın ardından iki torba çimentoyu eksilterek inşaat yapmış, diye açıklama yaptı.

Arsaya geldik. Araçtan indim. Mülkümüzün göbeğinde bir minare yükseliyordu. Caminin kapısı içeriden kilitlenmişti. Ortada olup biteni açıklayacak kimse yoktu. Şimdi işin yoksa Tapu Kadastro'da keşif talep formu doldur. Tespit yaptır. Mahkeme aç. Arabaya bindim. Şoför, Bu Tik...lıler, nereyi boş gördülerse oraya kubbeyi kondurup minareyi dikeyyorlar. Şehirdeki betonarme camilerin hemen hepsi kaçak dedi. Devamı sayfa 3'te

HIRLI ŞEHRİN HIRSIZLARI -2-

Ça...lılar, Tik...lıler, müteahhitler... peki, bu memlekette hiç mi düzgün iş yapan kimse yok, diye mırıldandım. Abi, ne diyorsun kahvehanelerde çay içenler, kaşık getir diyeceklerine Ar..... getir diye ilçelerimizden birinin adını dillerinden düşürmüyorlar, dedi ağlamaklı.

Betonarme demişti de aklıma geldi. Çimento fabrikasında bir tanıdığım vardı. Çoktandır görüşemiyorduk. Fabrikaya çeker misin? dedim. Hangisine, şu kaşar kellerinin idarecilerin elinde oyuncak olduğu, batık süt fabrikasına mı? dedi. Hayır, Çimento Fabrikasına. Peki, Süt Fabrikasına ne dert deydi de kapandı? diye sordum. Abi, bu yöneticiler ne kadar yeseler de gözleri doymuyor, evlerine yığdıkları stoklar yetmiyor gibi bir de diğer illerdeki ahbablarına hediyelik paketler gönderme yarışına giriyorlar. Bütün ülke bu gariban şehrin kaşarıyla beslendi. İşletme zarar edince özelleştirildi. Alıcı firma kullandığı krediyi Batıdaki yatırımlarına aktarıp bütün tesisatı sökerek hurdacılara sattı.

Akıl almayacak şeyler duyuyor, not alıyordum. Süt Fabrikasında hangi köylüler etkiliydi? diye sordum. Sonra aman aman kalsın, söyleme, artık yeni bir kodlama yapmak istemem, diye ekledim. Belliydi kırsalın adamı şehirdeki tüm işleri uçkâğıt olarak görür. Bunlar, tahsillerini yaparken bir an önce mezun olup vara yoğa el koyma rüyaları ile yatıp kalkarlar. Ders kitabı dışında yalnızca Hayber Kalesi Cengi okuyan teknokrattan memlekete hayır mı gelir? Ona göre Bankadaki banknotlar, fabrikadaki kaşarlar anasının sütü gibi helaldir.

Çimentoya varmıştık. Gladkov'un bu adı taşıyan romanını yıllar önce okumuştum. İşçilerin mücadelesini anlatıyordu. Bakalım bizim memleketin proleterleri neler yapıyordu? Fakat, içeri almadılar. Orada da kovuşturma vardı.

Sonradan öğrendim. Personelin tamamına yakını sorguya alınmıştı. Suçları diş sağlığı için altın kullanmaktı. Personelden biri Devlet Hastanesinin diş polikliniğine gitmiş, o da tedavi sürecinde sizin altın hakkınız var, yazıhaneme gel, diye hatırlatmada bulunmuş. Bir hafta sonra daireye ağzında sarı dişlerle gelince arkadaşları birer ikişer aynı doktora başvurmuşlar. Fakat heriflerin ağzında tek çürük yokmuş, doktor niyetlerini anlamış, altından köprü gerekli diye rapor yazmış, alınan ödeneği üleşmişler. Sayıştayın uyanık memurları bu görülmemiş sağlık ödemelerinden kuşkullanmış ve müfettiş göndermiş. Çalışanların ağzı tek tek kontrol edildiğinde, yolsuzluk ortaya çıkmış. Sonradan doktoru gösterdiler. Sorunlu bir çene yapısı vardı. O, önce kendi dişlerinin bakımını yapsa daha iyi olurdu.

Dönüşte, noterde avukatlardan birine, arsa işgali konusunda dava açması için vekâlet verip çıktığımda şoför ortada yoktu.

İSTENMEYEN KARŞILAŞMALAR

Yazılı sınav için çektiğim fotokopi ücretlerini kim toplayacak dediğimde bir öğrenci istekle gönüllü olmuştu. Durum biraz şüpheliydi fakat güvenmek zorundaydım. Her defasında birkaç kişi kaldı hocam, onlardan alınca paranızı teslim edeceğim bahanesiyle beni oyaladı ve birden bire yok oldu. Arkadaşları onun babasının memur olduğunu ve İç Anadolu illerinden birine tayininin çıktığını söylediler.

Çok geçmeden aynı ile benim de istek dışı tayinim çıktı. Çocukla şehrin işlek caddelerinden birinde burun buruna geldik. Oğlum niçin fotokopi ücretlerini ödemedin deyince çok çaresiz duruma düştü. Dili dolanmış cevap veremiyordu. Daha fazla kıyamazdım. Üzülm, fakat bir daha böyle bir davranışta bulunma dedim.

Ailem Doğu'da ben Batı'da bir süre ayrılık yaşıyor, hafta sonları iki şehir arasında mekik dokuyordum. Yol lokantalarında kasada eski bir öğrencimi görünce pardösümün yakalarını kaldırıp tanımasını diye ecel terleri döktüm. Fakat self servis kuyruğunda, ellerimizde tepsilerimiz, sıra beklerken münasebetsiz çocuk, daha uzaklardan beni kesmeye başladı. Bir yandan yazar kasada hesap alırken bir yandan benimle göz teması kurmaya çalışıyordu. Elverdiğince sinerek, önümdekileri siper alarak saklanmaya, kendimi göstermemeye çabaladım. Oğlum, yavrum etme, yapma, tanıma beni diye içimden yalvırıyordum. Fakat aksilik çocuk tam kasanın önündeyken Hocam nidasının ardından ellerime kapandı. Bu duygusallık sona ersin, ücreti alsın diye diretiyor, bir türlü başaramıyordum. Sonunda ondan yaşça çok da büyük olmayan patronu devreye girdi. Ben bunu tanıyorum dedi. İçimden umarım iyi bir yerden tanıyor, acaba nereden, diye kafa yorarken hele dur, ben seni nerden tanıyorum diye diyalogu sürdürdü. İyisi mi ben tahminde bulunayım, benim yerel basında çalıştığım da var, dedim ve gazeteden olmasın dedim. Evet, dedi. Sen gazeteciydin. Bir an da hava değişmiş, öğretmen ile öğrenci arasındaki o derin muhabbet ortadan kalkmış, üstelik ben biliyordum ki, bana avanta haramdır, bak işte sanki teklif benden geldi, şimdi çocuk işinden olur, diye telaş aldı içimi. Bir anda avantacı durumuna düşmüştüm. Çocuğun patronu bir bakış attı ki, sormayın. Gözlerinde her tür nefret ve aşağılama vardı. Helal etmediği belliydi. Yemek boyunca lokmalar boğazıma takıldı.

Bir grup köylü şehre gelir gelmez kahvehaneye girip yüksek sesle tartıştılar. Her birini mağdur eden durum arazi ile alakalıydı. Hangi avukata başvuracakları konusunda Bir türlü anlaşmıyorlardı? Üçü hararetle konuşuyor, biri arkadaşlarını dinlemekle yetiniyordu. Sonunda ayağa kalktılar. Farklı hukukçuların adı geçti. Herkes başının çaresine bakacaktı. Dördüncüye sen kime gideceksin diye sordular. Adam zor duyulur bir sesle:

Hızır Keleş'e, dedi. O da kim? Yeni mi geldi? Yazıhanesi nerede? -diye art arda gelen sorulara:

O avukat değil, arzuhâlcı, dedi çekinerek.

Birkaç ay sonra karşılaştıklarında, istida yazdıran arkadaşlarının dilekçesi işleme alınıp sonuçlandırılmış, arkadaşları mahkeme kapılarında sürüm sürüm sürünüyorlardı.

